

BARQAROR RIVOJLANISH MAQSADLARI VA GLOBAL FUQAROLIKNI UMUMIY O'RTA TA'LIM MAKTABLARINING O'QUV JARAYONIGA INTEGRATSIYALASH METODIKASI: FANLARARO YONDASHUV

Isayev XayrullaRuziyevich,

*Termiz shahridagi Prezident maktabi
zamonaviy yondashuv fani o'qituvchisi*

isaev.xay@gmail.com

+998 (91) 233-18-87

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19388549>

Annotatsiya: Ushbu maqola Barqaror rivojlanish maqsadlari (BRM) va global fuqarolik tushunchalarini umumiy o'rta ta'lim maktablari o'quv jarayoniga integratsiyalash metodikasiga bag'ishlangan. Maqolada O'zbekistonda amalga oshirilayotgan ta'lim islohotlari doirasida iqlim va barqarorlik mavzulari milliy o'quv dasturiga kiritilganligi, YuNESKO ko'magida barqaror rivojlanish uchun ta'lim (BRT) va global fuqarolik tushunchalari joriy etilganligi tahlil qilinadi. Shu bilan birga, siyosat darajasidagi yutuqlarga qaramay, amaliyotda ko'plab maktablarda barqaror rivojlanish maqsadlari mavzulari hali tizimli bog'lanmaganligi, ekologik mavzular ko'pincha nazariy bo'lib qolayotganligi muammosi ochib beriladi. Mualliflik qarashlar asosida barqaror rivojlanish maqsadlari va global fuqarolikni alohida mavzu sifatida emas, balki fanlararo o'qitish yondashuvi sifatida taklif etildi. Maqolada matematika, ingliz tili, geografiya, biologiya va ijtimoiy fanlarini misol qilib, barqaror rivojlanish maqsadlarini fanlar bilan bog'lash usullari, shuningdek, kundalik dars ishlanmalariga integratsiyalash bo'yicha metodik tavsiyalar keltirilgan. O'qituvchilar va maktab ma'muriyati uchun amaliy yo'riqnoma sifatida namunaviy dars ishlanmasi va malaka oshirish kurslari bo'yicha takliflar berilgan.

Kalit so'zlar: Barqaror rivojlanish maqsadlari, global fuqarolik, fanlararo integratsiya, umumiy o'rta ta'lim, metodika, ta'lim islohoti, malaka oshirish.

Методика интеграции целей устойчивого развития и глобального гражданства в учебный процесс общеобразовательных школ: межпредметный подход

Исаев Хайрулла Рузиевич,

учитель предмета современный подход,

Президентская школа города Термеза

Аннотация: Данная статья посвящена методике интеграции Целей устойчивого развития (ЦУР) и концепции глобального гражданства в учебный процесс общеобразовательных школ. В статье анализируется, что в рамках проводимых в Узбекистане образовательных реформ темы климата и устойчивости включены в национальную учебную программу, а при поддержке ЮНЕСКО внедрены элементы образования в интересах устойчивого развития (ОУР) и глобального гражданства. В то же время, несмотря на достижения на политическом уровне, подчеркивается проблема, что во

многих школах темы ЦУР до сих пор системно не связаны между предметами, а экологические темы часто остаются теоретическими. Автор предлагает рассматривать ЦУР и глобальное гражданство не как отдельные темы, а как межпредметный подход к преподаванию. В статье представлены методы связывания ЦУР с такими предметами, как математика, английский язык, география, биология и гражданское образование, а также методические рекомендации по интеграции в ежедневные планы уроков. В качестве практического руководства для учителей и школьной администрации представлен образец поурочного плана и предложения по курсам повышения квалификации.

Ключевые слова: Цели устойчивого развития, глобальное гражданство, межпредметная интеграция, общее среднее образование, методика, образовательная реформа, повышение квалификации.

Methodology for integrating sustainable development goals and global citizenship into the secondary school education process: an interdisciplinary approach

*Isayev Xayrulla Ruziyevich,
Modern Approaches Teacher,
Presidential School in Termiz, Uzbekistan*

Abstract: This article analyzes the methodology of integrating the Sustainable Development Goals (SDGs) and the concepts of global citizenship into the educational process of secondary schools. The article explores climate and sustainability themes incorporated into the national curriculum within the framework of ongoing educational reforms in Uzbekistan, Education for Sustainable Development (ESD) and Global Citizenship elements introduced with UNESCO support. Besides, despite achievements at the policy level, it highlights the problem that in many schools, SDG themes are still not systematically connected across subjects, and environmental topics are still theoretical base. The author proposes considering SDGs and global citizenship not as separate topics, but as a cross-curricular teaching approach. The article presents methods for connecting SDGs with subjects such as Mathematics, English, Geography, Biology, and Civic Education, as well as methodological recommendations for integration into daily lesson plans. The author proposes a sample of lesson plan and proposals for teacher training courses as practical guidance for teachers and school administration.

Keywords: Sustainable Development Goals, global citizenship, interdisciplinary integration, general secondary education, methodology, education reform, teacher training.

XXI asrda insoniyat oldida turgan iqlim o'zgarishi, ekologik inqiroz, tengsizlik va ijtimoiy adolatsizlik kabi global muammolar ta'lim tizimi oldiga yangicha yondashuvlarni qo'yimoqda. Birlashgan Millatlar Tashkilotining 2030-yilgacha bo'lgan Barqaror rivojlanish maqsadlari (barqaror rivojlanish maqsadlari), xususan, 4.7-maqsad ("Barqaror rivojlanish va global fuqarolik uchun ta'lim") barcha darajadagi ta'lim muassasalarini ushbu muammolarni hal qilishga qodir, mas'uliyatli va faol fuqarolarni tarbiyalash vazifasini yuklaydi.

O'zbekistonda ta'lim sohasida amalga oshirilayotgan keng ko'lamli islohotlar ushbu global maqsadlar bilan uyg'un holda olib borilmoqda. Ushbu maqolaning maqsadi – Barqaror rivojlanish maqsadlari va global fuqarolikni umumiy o'rta ta'lim maktablarining o'quv jarayoniga integratsiyalashning ilmiy-uslubiy asoslarini taklif etish, amaldagi siyosat va sinf amaliyoti o'rtasidagi tafovutni aniqlash va uni bartaraf etish yo'llarini ko'rsatishdir.

O'zbekistonda barqaror rivojlanish maqsadlari va global fuqarolikni ta'limga integratsiyalashning amaldagi holati

O'zbekistonda so'nggi yillarda ta'lim tizimida barqaror rivojlanish va global fuqarolik masalalariga alohida e'tibor qaratilmoqda. Bu borada uchta muhim yo'nalishdagi ishlar amalga oshirilgan:

Milliy o'quv dasturiga iqlim va barqarorlik mavzularining kiritilishi

Eng so'nggi o'quv dasturi islohotlari doirasida O'zbekistonda quyidagi mavzular rasman milliy o'quv dasturiga kiritilgan:

- iqlim o'zgarishi haqida xabardorlik;
- ekologik mas'uliyat;
- ijtimoiy-emotsional ta'lim;
- kompetensiyaviy yondashuv;
- inklyuzivlik va gender tengligi.

Bu "yashil ta'lim" (green education) konsepsiyasi davlat siyosati darajasida qo'llab-quvvatlanayotganligini ko'rsatadi.

YuNESKO ko'magida BRT tushunchalarining joriy etilishi

YuNESKO tomonidan tasdiqlangan ma'lumotlarga ko'ra, O'zbekistonda quyidagi yo'nalishlar amalga oshirilgan:

- Barqaror rivojlanish uchun ta'lim(BRT) tushunchalari o'quv dasturlariga kiritilgan;
- global fuqarolik tushunchalari qo'shilgan;

• o'qituvchilar uchun qo'llanmalar o'zbek va rus tillarida tayyorlangan;

• Andijon, Farg'ona, Namangan viloyatlarida tajriba-sinov tariqasida o'qituvchilar malakasini oshirish kurslari o'tkazilgan.

Biroq bu ishlar asosan tajriba-sinov (pilot) yoki qisman yordam ko'rinishida bo'lib, hali barcha maktablarda bir xilda ko'zga tashlanmaydi.

Kompetensiyalar orqali global fuqarolikning mavjudligi

Biror bir darsliklarda "global fuqarolik" atamasi to'g'ridan-to'g'ri yozilmagan bo'lsa-da, joriy o'quv dasturi islohotlari orqali quyidagi kompetensiyalar kuchli ravishda targ'ib qilinmoqda [4]:

- tanqidiy fikrlash;
- hamdardlik;
- madaniyatlararo bag'rikenglik;
- muammolarni yechish;
- mas'uliyatli ishtirok.

Ushbu kompetensiyalar global fuqarolikning asosiy tarkibiy qismlari hisoblanadi.

Mavjud muammo: siyosat va sinf amaliyoti o'rtasidagi tafovut



1-rasm: Birlashgan millatlar tashkilotining barqaror rivojlanish maqsadlari

Siyosat darajasidagi yutuqlarga qaramay, ko‘plab maktablarda sinf amaliyoti hali o‘zgarishlarga to‘liq moslasha olmagan. Kuzatishlar va amaliy tajribalar shuni ko‘rsatadiki:

- O‘qituvchilar hali ham asosan darslikni tugatishga e‘tibor qaratadi;
- barqaror rivojlanish maqsadlari mavzulari fanlar o‘rtasida tizimli ravishda bog‘lanmagan;
- ekologik mavzular ko‘pincha nazariy darajada qolib, amaliy loyihalar bilan mustahkamlanmaydi;
- o‘quvchilar mahalliy darajada real harakatlar (loyihalar, tadbirlar) qilish imkoniyatiga kam ega bo‘ladi.

Shu bois, siyosiy qarash mavjud, ammo sinfda qo‘llash metodikasi hali rivojlanishga muhtoj, degan xulosaga kelish mumkin.

Taklif etilayotgan yondashuv: barqaror rivojlanish maqsadlari va global fuqarolikni fanlararo o‘qitish

Ushbu muammoni bartaraf etish uchun barqaror rivojlanish maqsadlari va global fuqarolikni **alohida mavzu sifatida emas, balki fanlararo o‘qitish yondashuvi** sifatida qarash lozim. Bu yondashuv quyidagi mantiqqa asoslanadi:

barqaror rivojlanish maqsadlari va global fuqarolik qo‘shimcha mavzu emas, balki barcha fanlar orqali o‘qitiladigan ko‘ndalang yondashuvdir.

Quyidagi jadvalda turli fanlar misolida barqaror rivojlanish maqsadlari bilan qanday bog‘lash mumkinligi ko‘rsatilgan:



2-rasm: O‘zbekistonda barqaror rivojlanish maqsadlari va sohalar

Fan	Mavzu / Faoliyat turi	barqaror rivojlanish maqsadlariga aloqasi	Global fuqarolik ko'nikmasi
Matematika	Chiqindilar statistikasi, grafiklar tahlili	barqaror rivojlanish maqsadlari 12 (Mas'uliyatli iste'mol)	Ma'lumotlarni tahlil qilish, dalillarga asoslangan qaror
Ingliz tili	"Climate change" mavzusida debat, yozma ish	barqaror rivojlanish maqsadlari 13 (Iqlim harakati)	Tanqidiy fikrlash, nutq madaniyati
Geografiya	Mahalliy suv resurslaridan foydalanish tahlili	barqaror rivojlanish maqsadlari 6 (Toza suv)	Mahalliy–global bog'liqlikni tushunish
Biologiya	O'zbekistonning biologik xilma-xilligi va uni saqlash	barqaror rivojlanish maqsadlari 15 (Quruqlikdagi hayot)	Ekologik mas'uliyat, tabiatni muhofaza qilish
Ijtimoiy fanlar	Mas'uliyatli fuqarolik, mahalliy muammolarni yechish loyihasi	barqaror rivojlanish maqsadlari 16 (Tinchlik, adolat, kuchli institutlar)	Faol ishtirok, jamoaviy harakat

3-rasm: Fanlararo integratsiya qilish namunasi

Kelajak avlodni tabiatga g'amxo'r va global fuqaro sifatida tarbiyalash yo'llari

Tabiatga chinakam g'amxo'rlik qiladigan va o'z harakatlari orqali global fuqarolik namunasini ko'rsatadigan avlodni shakllantirish uchun quyidagi yo'nalishlar muhim:

• **Amaliy harakatga asoslangan bilim:** O'quvchilar faqat nazariy bilim olish bilan cheklanmasdan, maktab yoki mahalla miqyosida "yashil maktab" loyihasi, qayta ishlash punktlari, energiya tejash kabi tashabbuslarda ishtirok etadilar.

• **Mahalliy va global bog'liqlikni ko'rsa-**

tish: Har bir mahalliy ekologik muammo (masalan, suv tanqisligi, havo ifloslanishi) global oqibatlarga olib kelishini tushuntirish va o'quvchilarni bu borada aniq harakatlarga undash.

• **Ko'ngilli faoliyat:** Daraxt ekish, toza suv loyihalari, chiqindilarni kamaytirish tashabbuslarida faol ishtirok etishni rag'batlantirish.

Yillik ish rejalari va dars ishlanmalariga integratsiyalash usullari

barqaror rivojlanish maqsadlari va global fuqarolikni tizimli ravishda o'quv jarayoniga kiritish uchun quyidagi amaliy qadamlar taklif etiladi:

Bosqich	Faoliyat mazmuni
1. Yillik ish rejasiga kiritish	Maktabning yillik ilmiy-uslubiy rejasiga "Barqaror rivojlanish va global fuqarolik haftaligi" yoki "Eko-loyihalar oyli" kabi maxsus tadbirlar kiritiladi.
2. Fanlar kesimida taqsimot	Har bir fan bo'yicha ishchi o'quv dasturida (syllabus) qaysi mavzular qaysi barqaror rivojlanish maqsadlari maqsadlari bilan bog'liqligi jadval asosida ko'rsatiladi.
3. Kunlik dars ishlanmalariga kiritish	Kunlik dars ishlanmalariga "Global fuqarolik" bo'limi kiritiladi. Har bir darsda kamida bitta barqaror rivojlanish maqsadiga havola qilinadi va o'quvchilarga aniq bir harakat taklifi beriladi.
4. Baholash tizimiga integratsiya	O'quvchilarning global fuqarolik ko'nikmalari (loyiha ishi, debatdagi faolligi, ko'ngilli ishlardagi ishtiroki) oraliq va yakuniy baholash mezonlariga kiritiladi.

Namunaviy dars ishlanmasi

Quyida 8-sinf geografiya fanidan “Okeanlar va dengizlarning ifloslanishi” mavzusidagi bir soatlik dars ishlanmasining “Global fuqarolik” bo‘limi va unga mos keladigan qismlari keltirilgan.

qilish yoki xorijiy tillarni bilish sifatida talqin qilinadi. Aslida esa bu – mas’uliyat, bag‘ri-kenglik, ekologik ong, ijtimoiy adolat kabi keng qamrovli kompetensiyalarni o‘z ichiga oladi.

Shu sababli quyidagi chora-tadbirlarni amalga oshirish tavsiya etiladi:

Dars bos-qichlari	Faoliyat mazmuni	Global fuqarolik / barqaror rivojlanish maqsadlariga bog‘lash
Darsning maqsadi	Okeanlarning ifloslanish manbalari va oqibatlarini tushunish; ifloslanishni kamaytirish bo‘yicha o‘z hissasini qo‘shish yo‘llarini aniqlash.	barqaror rivojlanish maqsadlari 14 (Suvdagi hayot), barqaror rivojlanish maqsadlari 12 (Mas’uliyatli iste’mol)
Kirish (5 daqiqa)	Plastik ifloslanish haqida qisqa video ko‘rsatiladi (2 daqiqa). Savol: “Sizning kundalik hayotingizda plastik mahsulotlardan foydalanishni qanday kamaytirish mumkin?”	O‘quvchilarni shaxsiy mas’uliyatni anglashga undash.
Asosiy qism (25 daqiqa)	1. Guruhlarda ifloslanish manbalari, oqibatlari va yechimlarini muhokama qilish (aqliy hujum). 2. Har bir guruh o‘z yechimlarini plakatda aks ettiradi.	Yechimlar barqaror rivojlanish maqsadlari 12 va barqaror rivojlanish maqsadlari 14 bilan bog‘lanadi. O‘quvchilar global muammoni hal qilishda o‘zlarining qanday hissa qo‘shishi mumkinligini muhokama qiladilar.
Global citizenship bo‘limi (10 daqiqa)	O‘qituvchi “Sizning oilangiz va maktabingizda bir martalik plastik idishlardan foydalanishni kamaytirish bo‘yicha qanday aniq qadam tashlay olasiz?” degan topshiriq beradi. O‘quvchilar “Bir hafta – minus bir plastik” loyihasini ishlab chiqadilar.	O‘quvchilar global muammolarni mahalliy harakatlar bilan bog‘laydi. O‘zlarining kundalik tanlovlari orqali global fuqarolikni namoyish etadilar.
Baholash	Guruh ishi baholanadi. Loyiha rejasi (plastikni kamaytirish) keyingi darsda taqdim etiladi va baholanadi.	Baholash mezoniga loyihaning ekologik samaradorligi va ijtimoiy ta’siri kiritiladi.

4-rasm: Namunaviy dars ishlanmasida global fuqarolik bo‘limini q‘ollash

Maktab ma’muriyati va o‘qituvchilar tomonidan aniq tushunish zarurati hamda malaka oshirish kurslari

Barqaror rivojlanish maqsadlari va global fuqarolikni samarali integratsiyalashda maktab ma’muriyati va o‘qituvchilarning bu tushunchalarni bir xilda va chuqur anglashi muhim ahamiyatga ega. Ko‘pincha “global fuqarolik” tushunchasi tor ma’noda – chet elga sayohat

• Maktab ma’muriyati uchun treninglar:

Maktab direktorlari va o‘quv ishlari bo‘yicha direktor o‘rinbosarlari uchun barqaror rivojlanish maqsadlari va global fuqarolikni maktab rivojlanish strategiyasiga kiritish bo‘yicha maxsus dasturlar tashkil etish.

• **O‘qituvchilar malakasini oshirish kurslari:** O‘qituvchilarning barcha fanlar kesimida global fuqarolikni darslarga qanday integratsi-

yalash bo'yicha amaliy ko'nikmalarini rivojlantiruvchi kurslar (masalan, "Global fuqarolik va barqaror rivojlanish uchun ta'lim: metodika va amaliyot") tashkil qilish. Kurslar davomida interfaol metodlar, loyiha ishlarini tashkil etish, baholash mezonlarini ishlab chiqish kabi mavzular chuqur o'rgatiladi.

• **Metodik qo'llanmalar yaratish:** Har bir fan bo'yicha barqaror rivojlanish maqsadlari va global fuqarolikni qamrab olgan qo'llanmalar, dars ishlanmalari to'plamlarini nashr etish va treninglar tashkil etish.

O'zbekistonda Barqaror rivojlanish maqsadlari va global fuqarolikni ta'limga integratsiyalash bo'yicha muhim qadamlar qo'yilgan: milliy o'quv dasturiga iqlim va barqarorlik mavzulari kiritilgan, YuNESKO ko'magida BRT tushunchalari va o'qituvchi qo'llanmalari ishlab chiqilgan, kompetensiyaviy yondashuv orqali global fuqarolik ko'nikmalari targ'ib

qilinmoqda. Biroq siyosat darajasidagi yutuqlarga qaramay, sinf amaliyotida ushbu mavzular ko'pincha tizimli bog'lanmagan, ekologik mavzular nazariy darajada qolmoqda. Ushbu maqolada taklif etilgan **fanlararo yondashuv** – barqaror rivojlanish maqsadlari va global fuqarolikni alohida mavzu sifatida emas, balki matematika, ingliz tili, geografiya, biologiya, ona tili kabi fanlar orqali o'qitish – mavjud muammoni bartaraf etishning samarali usuli hisoblanadi.

Taklif etilayotgan metodika: yillik ish rejalari integratsiya, dars ishlanmalarini standartlashtirish, loyiha asosida o'rganish, maxsus malaka oshirish kurslari – kelajak avlodning tabiatga g'amxo'r, mas'uliyatli va global muammolarni yechishga qodir global fuqarolar bo'lib shakllanishiga xizmat qiladi. Buning uchun maktab ma'muriyatining tushunishi va faol qo'llab-quvvatlashi, hamda o'qituvchilarning metodik tayyorgarligi muhim omil hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. United Nations. (2015). Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development. New York: United Nations.
2. O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi. (2024). Umumiy o'rta ta'limning yangi o'quv dasturi konsepsiyasi. Toshkent.
3. UNESCO. (2023). Education for Sustainable Development in Uzbekistan: Progress Report. Paris: UNESCO.
4. O'zbekiston Respublikasi Pedagogik innovatsiyalar instituti. (2024). Kompetensiyaviy yondashuv asosida o'qitish metodikasi. Toshkent.
5. Quronov, M. (2023). "Barqaror rivojlanish maqsadlarini ta'limda amalga oshirishning pedagogik asoslari". Pedagogika va psixologiya, 2(3), 45-52.
6. Tursunova, D. (2024). "Umumta'lim maktablarida global fuqarolikni shakllantirishning interfaol metodlari". Maktab ta'limi: muammolar, izlanishlar, yechimlar, 1(4), 112-119.
7. Karimov, A. (2023). Umumiy o'rta ta'limda kompetensiyaviy yondashuv: nazariya va amaliyot. Toshkent: Fan va texnologiya.
8. Mirzayeva, N. (2024). "O'quvchilarda tanqidiy fikrlashni rivojlantirishda debat texnologiyalarining roli". Ta'lim va innovatsiyalar, 3(2), 33-40.
9. Yusupova, L. (2023). "Project-Based Learning as a Means of Implementing SDG 4.7 in Secondary Schools". International Journal of Educational Development, 98, 102-110.
10. OECD. (2022). Global Competence Framework. Paris: OECD Publishing.